

SELVITYS JA SUUNNITELMA ASUNNOTTOMUUDEN VÄHENTÄMISEKSI

Sisällys

1. Johdanto	3
2. Asunnottomuuden ja asuntomarkkinoiden tilanne Turussa	3
2.1. Nuorten ja asiantuntijoiden kokemuksia asunnottomuuden nykytilasta	5
2.2. Turun asuntopolitiikan sosiaaliset tavoitteet	6
2.3. Asunnottomuuden vähentämiseksi toteutetut toimenpiteet.....	7
3. Asunnottomuuden ennaltaehkäisemisen kansallinen toimenpideohjelma Aune 2016-2019	9
4. Toimenpide-ehdotukset	10

1. Johdanto

Kaupunginvaltuusto antoi 13.11.2017 vuoden 2018 talousarvion hyväksyessään tehtäväksi laatia kartoituksen Turun alueen asunnottomien tilanteesta ja laatia samassa yhteydessä suunnitelman asunnottomuuden vähentämiseksi. Tehtävä annettiin valmisteltavaksi Turun kaupungin hyvinvoinnin ohjausryhmälle kesäkuussa 2018.

Suunnitelman laatimista on koordinoanut kehittämispäällikkö Maarit Luukkaa konsernihallinnosta. Työryhmään ovat kuuluneet hyvinvointitoimialalta palvelualuejohtaja Sirpa Kuronen, toimistopäällikkö Merja Niinimäki, johtava sosiaalityöntekijä Pasi Lehti, kehityspäällikkö Riku Laurila, suunnittelija Mirjam Jarhio, vapaa-aikatoimialalta nuorisopalvelupäällikkö Taina Laaksonen, asuntopalvelupäällikkö Erja Ylitalo TVT Asunnot Oy:stä, erityisasiantuntija Risto Tolonen konsernihallinnosta ja diakoniajohtaja Teemu Hälli Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymästä. Työssä on konsultoitu kaupunkiympäristötoimialaa.

Nykytilanteen kartoituksen sekä suunnitelman laatimisen fokuksessa ovat olleet palvelutuotantoon ja -toimintaan liittyvät näkökulmat. Valmistelussa on tunnistettu maankäytön ja kaa-voituksen suuri merkitys asunnottomuuden ehkäisemisessä, mutta siihen liittyvä pitkäjänteinen kehittämistyö ja poliittiset valinnat on rajattu tämän toimeksiannon ulkopuolelle.

Selvityksessä asunnottomuutta tarkastellaan tilastokeskuksen määritelmän mukaisesti. Sen mukaan asunnottomiin luetaan ulkona, erilaisissa tilapäissuojissa ja yömajoissa olevat sekä laitoksissa asunnon puutteen vuoksi asuvat (esim. ensisuoijat, hoito- ja huoltokodit, psykiatriset sairaalat, kehitysvammaisten laitokset). Myös vapautuvat vangit, joilla ei ole asuntoa tiedossa, luetaan asunnottomiksi. Lisäksi asunnottomiksi luetaan tilapäisesti tuttavien ja sukulaisten luona asustavat ja kiertelevät¹.

2. Asunnottomuuden ja asuntomarkkinoiden tilanne Turussa

Kuntien asunnottomuustieto kerätään eri lähteistä, kuten kunnan asuntotoimen kokoamista vuokra-asunnonhakijatiedoista, sosiaalityötoimen asiakastiedoista ja palveluntuottajien asiakastiedoista. Kunnat ovat paikoin hyödyntäneet myös väestörekisteriä ja muita henkilötunnuksiin perustuvia rekistereitä lukujensa tarkistamisessa. Asunnottomuuslukuja tulkittaessa on syytä huomioida, että tiedonkeruutavat vaihtelevat kunnittain, eivätkä lukemat ole täysin vertailukelpoisia vuoden 2016 kanssa. Lisäksi tilastoinnissa on tapahtunut määrittelymuutos, jonka vuoksi eri vuosien lukuja ei voi suoraan verrata.

Taulukko 1. Asunnottomuus suhteessa väkilukuun %
Lähde: Liite ARAn selvitykseen (2/2018): Asunnottomat 2017

Kunta	2017	2016	2015
Turku	0,24	0,18	0,18
Tampere	0,10	0,11	0,11
Oulu	0,05	0,02	0,04
Espoo	0,24	0,25	0,25
Vantaa	0,12	0,15	0,24
Helsinki	0,59	0,63	0,69
Kaarina	0,06	0,07	0,07
Lieto	0,01	0,02	0,02
Naantali	0,03	0,08	0,05
Raisio	0,18	0,06	0,07
Salo	0,05	0,04	0,05
Koko maa	0,14	0,14	0,14

Turussa oli asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA:n tilastonⁱⁱ mukaan vuoden 2017 lopussa 452 asunnottomia, mikä on kolmanneksi eniten Suomessa Helsingin (3.760 henkilöä) ja Espoon (653 henkilöä) jälkeen. Edellisen vuoden lopusta asunnottomuuden lisäys

oli 117 henkilöä. Lisäyksen syynä on pääosin toimeentulotukisiirron yhteydessä Kelan tiedostoista esiin tulleet asunnottomat. Lisäys on osin tilastollista eikä suoraan vertailukelpoinen edelliseen vuoteen nähden. Kaikista turkulaisista 0,24% on asunnottomia. Lukua voi verrata esimerkiksi koko maan lukuun 0,14%, Helsingin lukuun 0,59% tai Tampereen lukuun 0,1%. Asunnottomuuden osuus väestöstä on Turussa maan kolmanneksi suurin Helsingin ja Kauniaisten jälkeen. Kaikki Turun asunnottomat ovat yksineläviä. Heistä 113 on pitkäaikaisasunnotonta, 98 naista, 107 nuorta ja 81 maahanmuuttajataustaista. Asunnottomia lapsiperheitä ei Turussa selvityksen mukaan ollut vuonna 2017.

Turun asuntomarkkinatilanne on kireä ja sen ennakoitaan kiristyvän entisestään. ARA:n asuntomarkkinakatsauksenⁱⁱⁱ mukaan Turun vuokra- asuntomarkkinat ovat nousseet ARA-indeksillä mitattuna 2017 ensimmäistä kertaa ”melko kireään” markkinaluokkaan. Turun indeksiluku on 22,6, joka kasvoi 3,9 yksikköä edelliseen vuoteen verrattuna. Myös Kaarinassa ja Liedossa markkinatilanne kiristyi kun taas Raisiossa oli ARA-asunnoista ylitarjontaa.

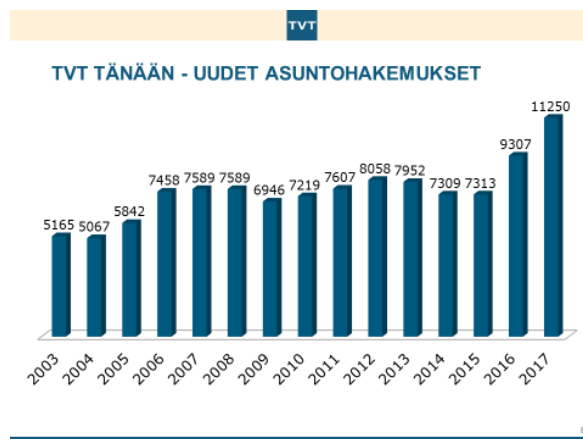
Taulukko 2. Kuuden suurimman kunnan ARA-indeksit 2017, niiden muutokset edelliseen vuoteen verrattuna (yksikköä) ja vuokra-asuntomarkkinatilanteet
Lähde: Asuntomarkkinakatsaus 1/2018 ARA

Kunta	ARA-indeksi	Muutos	Markkinatilanne
Turku	22,6	3,9	melko kireä
Tampere	18,5	-0,5	tasapainoinen
Oulu	14,6	1,6	lievä ylitarjonta
Espoo	28,5	0,7	melko kireä
Vantaa	28,5	-0,2	melko kireä
Helsinki	41,5	-0,3	kireä

Turussa ARA-asuntojonossa oli 4 295 hakijaa vuonna 2017, joista 2 562 sai asunnon. Hakijoiden määrä kasvoi 8,9% kun taas asunnonsaajien määrä väheni 12%. ARA-asuntojen lukumäärä asukasluvun suhteessa on Turussa maan suurin Helsingin jälkeen (Turussa 98 asuntoa/1000 asukasta, koko maassa 66). Turun asuntomarkkinoita kiristää kysyntään nähden vähäinen ARA-asuntojen rakentaminen.

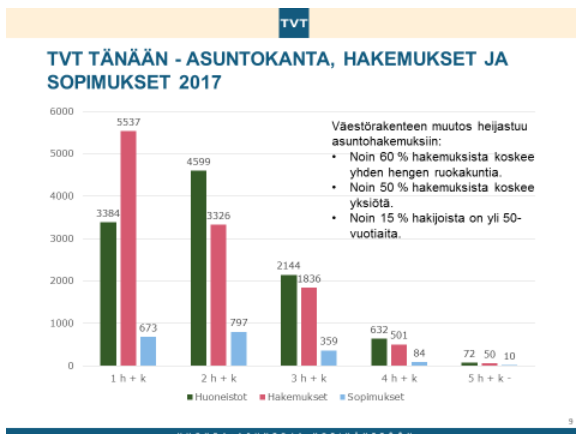
ARA-vuokrien neliöhinnat Turussa olivat 11,44 euroa (koko maa 11,53 €) ja ne nousivat edellisestä vuodesta 1,2 % (koko maa 1,3%). Vapaarahoitteisten neliövuokrien keskiarvo Turussa oli uusissa asunnoissa 14,36 € (koko maa 14,71 €) ja kaikissa asunnoissa 13,38 € (koko maa 13,88 €). Vapaarahoitteisten vuokrien nousu oli suurin kuutoskaupungeista. Turun vuokrataso on Oulua lukuun ottamatta kuitenkin kuutoskaupunkien alhaisin. Turussa ARA- ja vapaarahoitteisten asuntojen vuokrien ero on maan keskiarvoa alhaisempi.

Taulukko 3. Uudet asuntohakemukset
Lähde: TVT Asunnot Oy

Taulukko 4. Asuntokanta, hakemukset ja sopimukset 2017

Lähde: TVT Asunnot Oy

Turun kaupunkiseudulla esiintyy samankaltainen sosiaalisen eriytymisen kehityssuunta kuin pääkaupunkiseudulla siitä huolimatta, että väestörakenne poikkeaa sosiaalisesti monelta osin pääkaupunkiseudusta ja että näiden kaupunkiseutujen välinen kokoero on suuri. Turun erityispiirre on se, että puolet kaupungin asuinkunnista on yksinasuvia, ja ilmiö näkyy erityisen vahvasti keskusta-alueella^{iv}.

2.1. Nuorten ja asiantuntijoiden kokemuksia asunnottomuuden nykytilasta

Turun kaupungin nuorisopalveluista nuorten asunnottomuutta tarkasteltaessa voidaan sanoa nuorten (alle 29-vuotiaiden) asuntoasiahjauksia olleen paljon vuoden 2018 aikana: etsivässä nuorisotyössä kesäkuukausien aikana ohjauksia asuntoasioiden tiimoilta tehtiin lähes kolmekymmentä ja Ohjaamossa sijaitsevassa nuorten tieto- ja neuvontapalvelussa NuortenTurussa asumisasiaohjauksia on vuoden alusta ollut 51 kappaletta. Asunnottomia nuoria em. ohjauksista on ollut alle 10, mutta asunnottomien lukumäärä on ollut kasvamaan päin. Nuorten työpajatoiminnassa on vuosittain yksittäisiä asunnottomia nuoria: heidän kohdallaan työtoiminnan aloittaminen on haastavaa, kun ei ole vakinaista ”tukikohtaa”, josta töihin lähdetään. Yleensä nämä nuoret majoilevat eri päivinä eri kavereiden sohvilla jne. Nuorten, joilla ei vakinaista kotia ole, työpajajaksot yleensä keskeytyvät.

Starttipajan nuoret olivat keskustelleet nuorten asunnottomuudesta ja yhteinen johtopäätös oli, ettei asuntoja ole helppo saada. Syinä nuoret luettelivat korkeat vuokrat, asumistuen vuokrat ei vastaa enää nykyisiä vuokratasoa, nuorten luottotietomerkinnät, takuuvuokrat ovat korkeita, edullisempiin asuntoihin on huikeat jonot ja halvimmat asunnot ovat lähioissa, joihin ei aina haluta. Poste restante-osoite aiheuttaa usein hankaluuksia asioiden hoidossa ja lemmikkien omistaminen hankaloittaa vuokrasuhteen saamisessa, mutta perheenjäsenestä ei haluta luopuakaan. Ensisuojia tai vastaavia palveluita ei käytetä, koska em. palvelut ovat leimautuneet ”deekujen” palveluiksi ja ongelmana on myös yleisesti nuorten tietämättömyys mistä asuntoja voi hakea. Nuorisopalveluiden työntekijöiltä ovat huomanneet asunnottomuutta aiheuttavan myös se, että muutetaan Turkuun kaverin/sukulaisen luo, luottotiedot ovat menneet, nuorella ei ole työtä (esim. päihdekuntoutuksen tai maisemavaihdoksen takia), asunto mennyt maksamattomien vuokrien/häiriön takia, lapsuuskodista lähdön jälkeen nuori ei saa tukea huoltajiltaan itsenäistymisessään, eromuuttajat, vankilasta vapautuvat ja Turkuun opiskelemaan muuttavat.

Nuorisopalveluiden työntekijät ovat kirjanneet mahdollisiksi keinoiksi, joilla nuorten asunnottomuusasioita voisi helpottaa, esimerkiksi tuetun asumisen lisäämisen ja asuntojen kieron nopeuttamisen, asunto-ohjauksen- ja valmennuksen jo peruskoulussa, Kelan takuuvuokran hakemisen helpottamisen, edullisten vuokratyöpaikkojen lisäämisen, takuusysteemin luomisen luottotiedottomien ja rahattomien asunnon hankintaan ja matalan kynnyksen asunto-ohjauksen lisäämisen.

Tätä selvitystä laadittaessa järjestettiin kysely Turun kaupungin ja muiden asunnottomien kanssa työskentelevien toimijoiden työntekijöille. Lähes kaikki kyselyyn vastanneista oli sitä

mieltä, että turkulaisten asunnottomuus on lisääntynyt kahden viime vuoden aikana, erityisesti on lisääntynyt päihdeongelmaisten ja yksinasuvien asunnottomuus. Vastaajista valtaosa arvioi turkulaisten asunnottomuuden lisääntyvän seuraavan viiden vuoden aikana. Kaikki vastanneet mainitsivat asiakkaidensa asunnottomuuden syyksi vuokrat ja taloudellisen tilanteen. Lisäksi suurin osa mainitsi häiritsevän elämäntavan (esim. päihde- ja mielenterveysongelmat) asunnottomuuden syyksi. Vastaajien mielestä tällä hetkellä Turussa asunnottomuutta ehkäisee parhaiten eri tahojen yhteistyö, sosiaalityön palvelu- ja tukitoimet ja kotiin päin vietävät palvelut. Vastauksissa korostui vaikuttavien ja asunnottomille kohdistettujen palveluiden tarpeellisuus ja ennaltaehkäisevän työn sekä matalan kynnyksen palvelujen tarve. Vastaajien mielestä tuen antamista asunnottomille vaikeuttavat eniten päihde- ja mielenterveysongelmien aiheuttamat haasteet ja puutteet palveluissa. Kyselyyn vastanneiden mielestä asunnottomille tulisi tarjota enemmän matalan kynnyksen palveluita (esim. yöpaikat & ohjaus- ja neuvontapalvelut), jalkautuvaa työtä, kohtuuhintaisia asuntoja sekä asumismuotoja, jotka huomioivat kohderyhmän tuen tarpeita, myös eri tahojen yhteistyön tehostamiselle on edelleen tarvetta.

2.2. Turun asuntopolitiikan sosiaaliset tavoitteet

Kaupunginvaltuusto käsitteli 11.6.2018 tarkastuslautakunnan tekemän Turun kaupungin asuntoliiketoiminnan tuloksellisuusarvioinnin^v, joka käsitteli myös asuntopolitiikan sosiaalisia tavoitteita. Sosiaalisin perustein asuntoliiketoimintaa harjoittavalle yhteisölle asetettujen tavoitteiden toteutumisen ja tunnuslukujen tulkinta ei ole yksiselitteistä. Kun lähes kaikki asunnot on vuokrattuna ja uudisinvestoinnit ja korkotaso ovat alhaisia, tarkoittaa se usein sitä, että talouden tunnusluvut ovat hyvät. Vaarana tällöin on, että asuntoja ei juurikaan ole vapaana eivätkä kaikki asuntoja tarvitsevat niitä saa. Merkittävin syy siihen, miksi TVT Asunnot Oy ei ole saavuttanut tavoitetta asuntojen suhteellisesta osuudesta eikä vuosittaista asuntojen määrän muutoksen tavoitetta, on pula rakennuskelpoisista tonteista ja erityisesti sellaisista tonteista, jotka on mahdollista rakentaa Aran kustannusraameissa. Rakennuskelpoinen tontti on sellainen, joka mahdollistaa kohtuuhintaisen rakentamisen. Useat yleishyödylliset asuntoyhteisöt ovat valmiita rakentamaan Turkuun lisää tonttitilanteen salliessa.

Omistajapolitiikka -asiakirjan^{vi} mukaan TVT Asunnot Oy:n tavoitteena on huolehtia erityisesti kohtuuhintaisesta asuntotarjonnasta ja sosiaalisesta asumisesta. Sosiaalisen asumisen tarkoituksena on varmistaa kaikille asuinkunnille mahdollisuus kooltaan, laadultaan ja kustannuksiltaan riittäviin ja asianmukaisiin asuinolosuhteisiin ja se on hyvin läheisessä suhteessa edullisen asumisen ja kohtuuhintaisen asumisen käsitteisiin. Kohderyhmä on pääsääntöisesti pienituloiset, joiden asumisen järjestäminen täysin tai osittain markkinaehtoisesti ei toimi.

Turun kaupungin toimintasuunnitelmassa on valtuustotason sosiaalisen asumisen tavoitteena / mittarina käytetty erityisryhmien asuntosopimusten määrää suhteessa yhtiön hallinnassa olevaan asuntokantaan. Tavoite on 5,6 %, jonka TVT on saavuttanut. Toimintasuunnitelman tavoitteesta / mittarista ei käy ilmi millä kriteereillä erityisryhmään kuuluvat asukkaat määritellään. Yhtiön johdon tarkastuslautakunnalle esittämän määrittelyn mukaan erityisryhmään kuuluvat esim. päihteiden käyttäjät, maahanmuuttajat, ikääntyneet, vammaiset, lastensuojeluperheet, vankilasta vapautuneet, alaikäiset. TVT järjestää tukiasuntoja yhteistyössä hyvinvointitoimialan kanssa. TVT omistaa asunnon ja hyvinvointitoimiala tai järjestöt tarjoavat asukkaille tarvittavaa tukea. Hyvinvointitoimialan johdon mukaan tukiasuntoja on kuitenkin riittämätön määrä, mikä johtaa siihen, että hyvinvointitoimiala joutuu hankkimaan tarvittavaa tukiasumista ostopalveluna Turku-konsernin ulkopuolelta.

Tilastokeskuksen mukaan kohtuuhintaiset vuokra-asunnot muodostavat koko maan tasolla noin 13 prosenttia koko asuntokannasta^{vii}. Turussa on 21.112 arava- ja korkotuettua vuokra-asuntoa, jotka muodostavat 18 prosenttia asuntojen kokonaismäärästä 115.209 vuoden 2017 lopussa. ARA-asuntojen määrä on vähentynyt viime vuosina Turussa ja vähenee edelleen. Asunnot itsessään eivät vähene mihinkään, mutta niihin kohdistuneet ARA-rajoitukset (koskien vuokralaisvalintaa ja vuokran määrittystä) ovat rahoitusehtojen mukaisesti päättyneet ja tulevat monien kohteiden osalta päättymään lähitulevaisuudessa.

Mitä tämä rajoitusten päättyminen sitten tarkoittaa asuntojen osalta? Riippuu täysin omistajasta ja ajasta. TVT:n ja seurakuntayhtymän asuntojen osalta esimerkiksi ei välttämättä mitään muutosta vaan vuokralaisvalinta ja vuokranmääritys jatkuu kuten ennenkin. Toki nämäkin toimijat miettivät koko kantansa kannalta, olisiko järkevää myydä jotain kohteita ja vapauttaa pääomia esim. uudistuotantoon. Muidenkaan omistajien kohteet eivät rajoitusten päätyttyä muutu pois vuokratyöstä, mutta muuttuvat paljon houkuttelevammiksi markkinoiden kannalta.

Turun kaupunkiseudun asunto- ja maapoliittinen ohjelma^{viii} vuosille 2018-2021 linjaa asuinalueiden jatkosuunnittelulle lähtökohdaksi asuntokannan monipuolisuuden. Turun kaupunkiseudun vetovoiman vahvistaminen edellyttää, että asuntojen uustuotanto on monipuolista, erilaisiin elämäntilanteisiin sopivaa ja muunneltavaa. Asuinalueille toteutetaan eri talotyyppejä sekä eri hallintamuotoisia asuntoja. Monipuolisuus huomioidaan niin uusien asuinalueita rakennettaessa kuin olemassa olevia asuinalueita täydennettäessä. Monipuolisuudella ja muunneltavuudella luodaan mahdollisuuksia elinkaariasumiselle, jotta asukkaat voivat halutessaan pysyä samalla alueella elämänmuutoksista ja asunnon vaihdoista huolimatta. Kuntien vastuulla on luovuttaa riittävästi tontteja vuokra-asuntotuotantoon.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen selvityksen^{ix} mukaan Turku poikkeaa Helsingistä ja Tampereesta suuremman alueellisen eriytymisen suhteen ja niissä on myös harjoitettu pitkäjänteisesti sosiaalista sekoittamista. Julkiset vuokra-asunnot sijoittuvat niissä alueellisesti tasaisemmin kuin Turussa. Näyttää siltä, että sekoittamisella pystytään vaikuttamaan sosioekonomisen aluerakenteen tasapainoisempaan jakautumiseen. TVT Asunnot Oy:n olemassa oleva asuntokanta on sijainniltaan keskittynyttä. Myös Turun kaupunkistrategiassa 2029 on todettu, että erityisasumisen järjestäminen suunnitellaan kokonaisvaltaisesti edistämällä erityis- ja vuokra-asumisen tasapainoista jakautumista kaupunkiseudulla. Käytännössä vuokra-asumisen tasapainoinen jakautuminen kaupunkiseudulla tarkoittaa, että uudisrakentamiseen soveltuvan tontin tulisi sijaita alueella, jolla TVT:n osuus asuntokannasta ei ole yli 20 %:a eikä alueella ole vaaraa sosioekonomiselle tai etniselle eriytymiselle.

Kuntien erityisryhmien asumisen lähivuosien tarpeita kartoitettiin MAL-sopimusta laadittaessa sopimuskaudelle 2016-2019 ja Turun tavoitteiksi tulivat^x: asunnottomat 60, kehitysvammaiset 20, päihde- ja mielenterveys 150, vammaiset 20 ja nuoret 50 asuntoa. Näiden tavoitteiden ulkopuolelta on syytä ottaa huomioon Turkuun jäävien tai tänne itsenäisesti muuttavien turvapaikkapäätöksen saaneiden henkilöiden asuntotarve.

Kaupunkiympäristötoimialan strategisessa sopimuksessa vuodelle 2018 määritellään, että asuntotuotannosta vähintään 20 % tulee sijoittua kaupungin omistamille tonteille, mikä mahdollistaa kaupungin omakotitonttien ja valtion tukeman (ARA) kohtuuhintaisen asuntotuotannon toteuttamisen. Kaupungin maalle kohdistuvasta asuinkerrosalasta osoitetaan kaupungin tuotantoyhtiöille (TVT, TYS, Vaso) 250 asunnon tuotantotavoitteen mahdollistava n. 16.000 kem², joka tarkoittaa 4-6 tonttia/vuosi^{xi}.

2.3. Asunnottomuuden vähentämiseksi toteutetut toimenpiteet

Vuosina 2006-2008 asunnottomat ohjattiin päihdehuollon hoito- ja huoltokoteihin, joista osa asukkaista siirtyi myöhemmin joko päihdehuollon tukiasuntoon tai omaan vuokra-asuntoon ja joissa asumisen valmiuksia pyrittiin parantamaan. Sosiaalitoimessa jokaisella tukipalvelulla saavalla oli oma sosiaalityöntekijä, joka vastasi palvelujen koordinoinnista määräaikaisen asiakassuunnitelman pohjalta. Asiakas, jolla oli elämäntavat kunnossa ja jolla ei ollut luottohäiriöitä, löysi Turusta kohtuuhintaisen vuokra-asunnon. Sirkkalan päiväkeskuksessa asioiva, omassa asunnossa asuva sai monenlaista tukea arjessa selviytymiseen, mikä lisää asumisen onnistumista. Mielenterveyskuntoutujien asumispalvelut kilpailutettiin vuonna 2008.

Turku allekirjoitti vuonna 2009 valtion kanssa aiesopimuksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseksi. Tuetun asumisen lisäämis- ja kehittämishankkeen (TALK) myötä päihdehuollon hoito- ja huoltokodeissa asuville pitkäaikaisasunnottomille järjestyi kymmenen uutta

tukiasuntoa, mikä osaltaan vähensi asunnottomien määrää. Asumisen valmiuksiin päihdehuollon hoito- ja huoltokodeissa kiinnitettiin erityistä huomiota vahvistamalla jokaisen asukkaan omaohjaajatoimintaa. Tukiasuntoihin siirtyville turvattiin riittäviä asumisen tukipalveluja. Kartoitus osoitti, että nuorten ja vaikeasti päihderiippuvaisten oli vaikea sijoittua päihdehuollon asumispalveluihin. Nuoret tarvitsivat myös ns. matalan kynnyksen paikkoja. TALK-hankkeen myötä asiakkaita siirtyi muihin asumispalveluihin, TALK-tukiasuntoihin tai yksityisille asuntomarkkinoille. Asiakkaita siirtyi palveluasumisesta kevyempiin asumismuotoihin. TALK-hanke osoitti, että riittävän vahva yksilöity tuki päihdeettömyyteen, elämänhallintaan ja asumiseen estää asunnon menettämistä.

Tavoitteena 2012-2014 oli edelleen asiakkaiden siirtyminen palveluasumisesta kevyempiin asumismuotoihin. Asunnottomuuden vähentämishjelma lisäsi tavoitteiden mukaisesti tuetun asumisen määrää. Kunnallisia päihdehuollon palveluasumispaikkoja ei kuitenkaan ollut riittävästi, joten päihdeongelmien vuoksi pitkäaikaisasunnottomille jouduttiin hankkimaan ostopalveluna tuettua, palveluasumista ja tehostettua palveluasumista. Edelleen tarvetta oli luoda uudenlaisia nuorille räätälöityjä asumisvaihtoehtoja. Jälkihuollon TALK-hankkeen avulla saatiin tukiasuntoja parille kymmenelle jälkihuollon piirissä olevalle nuorelle. Nuorten asumisen kehittämisen ja lisäämisen pilottihanke järjesti ryhmämuotoista asumisvalmennusta kymmenelle nuorelle, minkä avulla valmennuksen läpikäyneille voitiin tarjota kaupungin asunto.

Vuonna 2015 Turkuun saatiin kolmas asumisneuvoja, joka toimii kaupungin vuokratulojen palkkaamana ja tekee tiivistä yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kanssa asunnottomuuden ehkäisemiseksi. Helsingissä selvitetyn mukaisesti^{xii} asumisneuvonta vähentää häätöjen määrää kolmanneksella, erityisesti vuokratarastien takia vireille pantuja prosesseja. Häätöjen väheneminen kolmanneksella on merkittävä vaikutus, jolla saadaan säästöjä sekä julkistalouteen että kansantalouteen. Häätö asunnosta voi pahimmillaan johtaa asunnottomuuteen ja edelleen syrjäytymiseen työmarkkinoilta. Asunnottomuus aiheuttaa merkittäviä kustannuksia julkiselle sektorille mm. erilaisten asumispalvelujen myötä. Osa asunnottomista käyttää myös huomattavasti enemmän terveydenhuollon palveluita kuin kansalaiset keskimäärin. Syrjäytyminen työmarkkinoilta aiheuttaa menetyksen kansantalouden tuotokseen menetetyt työpanoksen kautta. Asumisneuvonnan julkistaloudelle tuomien säästöjen vastapainona ovat asumisneuvonnan kustannukset, jotka ovat vuodessa samaa luokkaa kuin asumisneuvonnan vuodessa tuomien säästöjen haarukan keskiväli. Edellyttäen, että asumisneuvonnan vaikutukset ovat kestoaltaan pidempiä kuin vuoden, mikä on ilmeistä, ylittävät säästöt kuitenkin kustannukset selvästi. Kun asumisneuvonnan kustannuksia verrataan asunnottomuuden vähentämisen pitkän ajan säästöön julkistaloudelle tai kansantaloudelle, ovat kustannukset vain murto-osa säästöistä. Asumisneuvonnan yhteiskunnalliset hyödyt ovat kiistattomia.

Kaupungin oma asumispalveluyksikkö Orikedon palvelukeskus aloitti toimintansa 1.8.2015, ja se korvaa aiemmat huoltokotityyppiset laitokset. Palvelukeskuksen yhteydessä sijaitsee tukiasuntoyksikkö. Palvelukeskuksen toimintaan sisältyy intervalli- ja asumiskokeilumahdollisuus ja toimintaa kehitetään joustavasti vastaamaan erilaisten asiakasryhmien asumispalvelun tarpeita. Tällä kaudella käynnistyi nuorten asumismahdollisuuksien lisäämis- ja kehittämishanke (NALK). Hankkeen asumisvalmennusryhmä on mahdollistanut yhteistyössä Nuorten asunnottomuuden ehkäisyhankkeen, kolmannen sektorin sekä kaupungin vuokra-asuntojen kanssa asunnon saannin usealle pitkään asunnottomana olleelle nuorelle. Päihde- ja mielenterveyskuntoutujien asumispalveluiden kilpailutuksessa painopistettä muutettiin kotiin vietävien palveluiden suuntaan. Lisäksi uusille asumispalvelun tuottajille viestitettiin tarpeita asunto ensin –mallin mukaisten asuntojen lisäämiseen, joka myös toteutui. Kaupunki toteutti asuntotoimen, erikoissairaanhoidon ja järjestöjen yhteistyönä oman aluetyön projektin, jonka osana käynnistyi 20-paikkaisen mielenterveyskuntoutujien asuinyhteisö. Aluetyössä haettiin uusia asumisen tukitoimintoja mm. järjestöjen alkuun saattamalla korttelitupatoiminnalla.

Nyt Turussa on käynnissä muiden muassa Turun kaupungin mielenterveyskuntoutujien asumista tukeva Orvokki-hanke ja paljon tukea tarvitsevien tukiasumisen hanke Paavikadulla, Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän sosiaaliseen isännöintiin perustuva Sykehanke ja Rikosseuraamusviraston Vapautuvien asumisen tuki-hanke.

Turussa myönnettiin rakennuslupa vuonna 2017 noin 2 600 uudelle asunnolle ja uusia asuntoja valmistui noin 1 200. Valmistuneista asunnoista vain 19 kuului TVT Asunnoille ja yhtiön suhteellinen osuus kaupungin kokonaisasuntokannasta painui alle 10 prosentin. Kun huomioidaan Turun kasvutavoitteet, vilkas asuntorakentaminen ja TVT:n tarve luopua tarjontaan sopimattomista asunnoista, nykyinen rakennustahti ei riitä. Uusia asuntoja tulisi tuottaa vuosittain noin 300. Yhtiön ja sen tytäryhtiöiden omistuksessa on 10 678 asuntoa. Lisäksi yhtiöllä on ollut välivuokrattuna Y-Säätiöltä 612 asuntoa. Kiinteistö Oy Jyrkkälänpolku on hoitanut asuntojensa vuokrauksen itse. Toiminnassa ei ole odotettavissa merkittäviä muutoksia. Asuntojen kysyntä on kasvanut ja on odotettavissa, että meneillään olevat yhteiskunnalliset ilmiöt pitävät kysynnän korkealla tasolla myös vuonna 2018. Yhtiön pitäisi tuottaa keskimäärin 200–300 uutta asuntoa vuosittain, jotta yhtiön hallinnassa olevan asuntokannan osuus Turun koko asuntokannasta pysyisi kaupunginvaltuuston asettamalla tavoitetasolla. Tavoitteen toteutuminen edellyttää riittävää määrää rakennuskelpoisia paikkoja. Asemakaavoituksen etenemisen perusteella on nähtävissä, että uusia rakennuspaikkoja saadaan.^{xiii}

3. Asunnottomuuden ennaltaehkäisemisen kansallinen toimenpideohjelma Aune 2016-2019

Ympäristöministeriö koordinoi valtioneuvoston periaatepäätöksen nojalla asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma Aunea vuosina 2016-2019^{xiv}. Ohjelman strategisia kumppaneita ovat Helsinki, Espoo, Vantaa, Tampere, Oulu, Lahti, Jyväskylä ja Kuopio kehyskuntineen. Ohjelman toimenpiteillä tavoitellaan asunnottomuuden vähentämistä, palvelujärjestelmän uudistamista asiakaslähtöisemmäksi ja ennaltaehkäisevämmäksi ja kustannussäästöjä.

Aune-ohjelman toimenpiteet asunnottomuuden ennaltaehkäisemiseksi on ryhmitelty seuraavasti:

- Kohtuuhintainen ja monipuolinen asuntotarjonta
- Kaupunkien asunnottomuuden torjunnan strategiat
- Turvapaikanhakijoiden ja kiintiöpakolaisten asunnon tarve
- Talousneuvonta- ja kasvatus (riskivakuutus, vuokravelat, sosiaalinen pienlaina)
- Asumisneuvonta, häätöuhkan pienentäminen, viranomaisyhteistyö
- Asumisohjaus matalan kynnyksen palvelupisteisiin esim. Ohjaamoon
- Asumissosiaalisen työotteen vahvistaminen
- Varmistaa riskiryhmien siirtyminen laitoksista itsenäiseen asumiseen.

Asunnottomuuden uusiutumista Aune-ohjelma pyrkii vähentämään seuraavasti:

- Asukkaiden ja kokemusasiantuntijoiden roolin vahvistaminen kehittämisessä
- Asunto ensin-periaatteen vahvistaminen (päihteelliset ja päihteettömät)
- Arjen mielekäs tekeminen ja työtoiminta sekä työllistyminen päihteiden käytön vaihtoehtona
- Kotiin vietävä monialainen tuki
- ”Pienet tuvat” eli erityisryhmien asuinyhteisöt
- Asunnottomien nuorten turvallinen yöpyminen.

Turussa toteutetaan kuitenkin ohjelmaan kuuluvia projekteja, joihin kuuluvat:

- Gamu ry:n Guidar game, jossa kehitetään suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista, asumisesta, työnhausta ja terveydestä tietoa antava mobiilipeli Turun alueen maahanmuuttajanuorille,
- Turun ensi- ja turvakoti ry:n NEA Nais erityisyys asunnottomuustyössä, jonka päätavoitteena on poistaa naisten asunnottomuus asumispolkuja turvaamalla, kehittämällä nais erityistä työotetta ja asumisen turvaamisen työkäytäntöjä, vahvistamalla kokemusasiantuntijuutta sekä luomalla uusia hajasijoitettuja asumisratkaisuja,
- Takuu-säätiön ASTA Vuokra-asukkaiden talousongelmien ehkäiseminen, jossa ARA avustaa kuntien ja vuokrataloyhtiöiden kokeiluhankkeita, joissa kehitetään ja vakiinnutetaan paikallinen toimintamalli vuokra-asukkaiden talousongelmien ehkäisemiseen,

- Pakolaisapu ry:n Naapuruussovittelukeskus, joka ennaltaehkäisee jännitteiden muuttamista vastakkainasetteluksi ja vastakkainasettelun kärjistymistä konflikteiksi.

4. Toimenpide-ehdotukset

Asunnottomuuden ehkäisemiseksi ja asunnottomuuden aiheuttamien vaikutusten vähentämiseksi on Turussa tehty pitkän aikaa lukuisia toimenpiteitä. Asunnottomuus ei ole kuitenkaan hävinnyt visaisena yhteiskunnallisena ilmiönä. Sen ehkäisemiseen on edelleen panostettava, uusia toimenpiteitä on kehitettävä ja kokeiltava jo aikaisemmin vaikuttavaksi todettujen toimenpiteiden rinnalle. Asuntopolitiikan lähtökohtana on ehkäistä asunnottomuus rakentamalla riittävästi kohtuuhintaisia asuntoja ja ohjaamalla ja tukemalla asumiensa tukea tarvitsevia henkilöitä pitämään asuntonsa.

Tämän suunnitelman painopiste on asunnottomuuden ennaltaehkäisyssä, sillä se on aina sekä inhimillisesti että taloudellisesti kannattavin ja vaikuttavin vaihtoehto. Ongelmatiikan monimuotoisuudesta johtuen ennaltaehkäisy ei aina onnistu ja on turvaututtava korjaaviin toimenpiteisiin. Suunnitelma nostaa esille myös asunnottomuuteen vaikuttavat rakenteelliset seikat ja pitää tärkeänä huomion kiinnittämistä kaupungin edunvalvonnan näkökulmaan alueellisessa ja kansallisessa asuntopolitiikassa.

1. Vuokra-asuminen

Suomessa asuminen on kallista: suomalaisen kotitalouden kulutuksesta 28 prosenttia menee asumiseen ja lähiaikana saavutamme kalleimman EU-maan Tanskan 32 prosenttia. Ilmeisin ratkaisu korkeisiin asumiskustannuksiin on lisärakentaminen. Rakentaminen lisääntyy lisäämällä kaavoittamista ja rakentamalla väestönkasvun edellyttämää infrastruktuuria sekä vahvistamalla rakentajien kannustimia uusiin hankkeisiin. Kannustimia voivat olla rakennusten esimerkiksi kiinteistöveron ja tonttivuokrien alentaminen. Kannusteet voisivat laskea kustannuksia erityisesti sosiaalisen asuntotuotannon (ARA) kohteissa, koska niissä vuokra määräytyy rakentamis- ja asumiskustannusten mukaan.^{xv} Kaupunkiympäristötoimialan strategisessa sopimuksessa vuodelle 2018 määritellään, että asuntotuotannosta vähintään 20 % tulee sijoittua kaupungin omistamille tonteille, mikä mahdollistaa kaupungin omakotitonttien ja valtion tukeman (ARA) kohtuuhintaisen asuntotuotannon toteuttamisen.

Toimenpiteet:

- Pienten, edullisten ja kohtuuhintaisten asuntojen tarjontaa lisätään osoittamalla tontteja yleishyödylliseen asuntotuotantoon.
 - Päävastuutaho kaupunkiympäristötoimiala
- Käydään vuoropuhelua asuntomarkkinatoimijoiden kanssa.
 - Päävastuutahot kaupunkiympäristötoimiala
- Lapsiperheiden asumisen turvaamiseen on oltava riittävästi keinoja myös asunnottomuuden uhatessa.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala

2. Asunnottomuuden ennaltaehkäisy

Erityisesti nuorten asunnottomuusriskiä voidaan vähentää arjen taitoja ja asumiseen liittyvää osaamista vahvistamalla. Ehkäisevää tukea ja ohjausta on tarkoituksenmukaista tarjota osittain koko nuorten ikäryhmälle, osin kohdennetusti asunnottomuusuhan alaisille henkilöille. Asumisneuvonta on todettu tehokkaaksi keinoksi häätöjen ehkäisemisessä.

Toimenpiteet:

- Yläkoululaisille ja toisen asteen opiskelijoille tarjotaan systemaattisesti talouskasvatusta kumppanuudella muiden toimijoiden kanssa. Uusiin toimintamuotoihin, kuten virtuaaliseen ohjaukseen tai oman talouden ajokorttiin, haetaan valtakunnallista rahoitusta yhteistyössä esim. Me-säätiön tai Takuusäätiön kanssa. Suomen Pankin ja Taloudellisen tiedotustoimisto TAT:n tammikuussa 2019 valmistuvaa selvitystä nuorten talousosaamisesta- ja opetuksesta hyödynnetään.

- Päävastuutahot konsernihallinto ja toimialat
- Käytetään kokemusasiantuntijoita toimenpiteiden kehittämisessä. Hyödynnetään heitä mm. nuorten arvomaailmaan vaikuttamisessa ja talouskasvatuksessa.
 - Päävastuutahot konsernihallinto ja toimialat
- Häätöjen estämiseksi asumisneuvonta laajennetaan kattamaan koko kaupunki. Kahden asumisneuvojan lisäpanoksella pystytään kattamaan kaupungissa oleva vuokra-asuntokanta. Kaupunki esittää yhteiskuntavastuun haasteen isoille asuntotuottajille asumisneuvonnan lisärahoittamiseksi.
 - Päävastuutaho kaupunkiympäristötoimiala ja TVT Asunnot Oy
- Haetaan mahdollisuuksien mukaan edelleen ARA:lta rahoitusta asumisneuvontaan. Asumisneuvonta käynnistää uutena toimintana vuokravelkaryhmät nuorille Espoon mallin mukaisesti.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala
- Luodaan yhteistyö Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän käynnistämän sosiaalisen isännöinnin ja asumisneuvonnan välille.
 - Päävastuutaho TVT Asunnot oy ja Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä
- Selvitetään ja luodaan mahdollisuudet hajautetun erityisasumisen tarjoamiselle asunto ensin –periaatteen mukaisesti. Haetaan kumppaneita TVT-asunnoista ja muista kaupungin kumppanuustoimijoista.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala
- Tuetaan tukiasunnoissa asuvien sosiaalisia voimavaroja yhteistyössä järjestöjen kanssa. Kaupungin roolina on asiakasohjaus ja tilojen tarjoaminen sekä kolmannen sektorin aktivoiminen hankerahoituksen hyödyntämiseen.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala
- Tuetaan asunnottomuusuhanalaisia asumissosiaalisella työllä sosiaalityön toimintamallin uudistuksen myötä ja Vamoksen, Ohjaamon, etsivän nuorisotyön ja muiden toimijoiden ehkäisevän työn ja palveluohjauksen kautta.
 - Päävastuutahot hyvinvointitoimiala, vapaa-aikatoimiala ja konsernihallinto
- Ylläpidetään tuetun asumisen TALK-toimintamallia erityisesti huomioiden nuoret ja kehitetään asuinaluekohtaisia yhteisötyön muotoja mallintaen mielenterveyskuntoutujien asumista tukevaa Orvokki-toimintaa.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala
- Kaupungin ja järjestöjen yhteistyönä levitetään Korttelitupa- toimintamallia alueiden asukkaiden asumisen tueksi osana kaupungin aluetoimintaa.
 - Päävastuutaho konsernihallinto ja hyvinvointitoimiala

3. Luottotiedottomuus

Luottotietonsa menettäneiden määrä on jatkuvassa kasvussa. Maksuhäiriörekisterissä on lokakuussa 2018 ennätysmäärä henkilöitä luvun ylitettyä 381.700 henkilöä^{xvi}. Luottotietojen menettäminen tekee asunnon saamisen erittäin vaikeaksi. Erityisen huolestuttavaa on luottotietonsa menettäneiden nuorten määrän kasvu. Joidenkin arvioiden mukaan joka viidennellä nuorella on maksuhäiriömerkintä^{xvii}. Sosiaalinen luotto on yksi keino tukea asumista.

Toimenpiteet:

- Kehitetään Takuusäätiön kanssa uusia toimintamalleja vuokravelkojen ehkäisemiseksi.
 - Päävastuutahot hyvinvointitoimiala ja TVT Asunnot Oy

4. Tilapäisasuminen

Turun kaupunki tarjoaa nykyisellään tilapäismajoitusta Sillankorvan yksikössä, jonka käytöste on korkea ja kapasiteetti ajoittain riittämätön. Päihteettömille asunnottomille ei nykyisellään ole tarjolla erillistä tilapäisasumista, mutta kysyntää on havaittavissa myös nuorten perheiden osalta. Kaupungin tulee varautua myös mahdollisesti kasvavaan ns. paperittomien hätämajoitustarpeeseen sosiaalihuoltolain mukaisesti.

Toimenpiteet:

- Etsitään uudenlaisia hätämajoituksen ja tilapäisasumisen vaihtoehtoja kumppanuudella muiden toimijoiden kanssa ja esim. moduuliasumisesta.

- Päävastuutaho hyvinvointitoimiala
- Pitkän tähtäimen toimenpiteenä on monipalvelukeskuksen perustaminen jo tehdyn tilatarvesuunnitelman pohjalta.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala
- Kysynnän vaatiessa päihteitä käyttävien asunnottomien tilapäisasumisen tarjontaa lisätään väliaikaisesti yhteistyössä yksityisten toimijoiden ja järjestöjen kanssa.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala
- Paperittomien hätmajoitus toteutetaan kumppanuudella kolmannen sektorin kanssa ja sen jatkotarvetta arvioidaan loppuvuonna 2018.
 - Päävastuutaho hyvinvointitoimiala

5. Edunvalvonta

Asunnottomuuden ehkäiseminen edellyttää monitoimijaista yhteistyötä kaupungin alueella sekä vuoropuhelua seutukunnallisesti. Asunnottomuus on tyypillisesti suurkaupunki-ilmiö ja sen vuoksi Turulla on vastuu sen pitämisestä seutukunnallisena keskustelun aiheena sekä osallistumisesta valtakunnalliseen keskusteluun.

Toimenpiteet:

- Kaupunki pitää strategisena tavoitteenaan asunnottomuuden poistamisen
 - Päävastuutaho konsernihallinto
- Asunnottomien profiilia Turussa selvitetään yksityiskohtaisesti osana kaupunkitutkimusohjelmaa.
 - Päävastuutaho konsernihallinto
- Selvitetään maakunnallinen asunnottomuuden, asuntomarkkinoiden ja asumispalvelujen tilanne ja työnjako osana maakuntavalmistelua.
 - Päävastuutaho konsernihallinto
- Osallistutaan aktiivisesti kansalliseen yhteistyöhön asunnottomuuskysymyksissä.
 - Päävastuutaho konsernihallinto, hyvinvointitoimiala ja kaupunkiympäristötoimiala

Lähdeviitteet:

- ⁱ <https://www.stat.fi/meta/kas/asunnoton.html>
- ⁱⁱ Asunnottomat 2017. ARA Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus. Selvitys 1/2018, liite. [http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017\(46192\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2017(46192))
- ⁱⁱⁱ Asuntomarkkinakatsaus 1/2018. Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA [http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ ja_selvitykset/Asuntomarkkinat/Katsaukset_2018/Asuntomarkkinakatsaus_12018_vuokraasunno\(46523\)](http://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ ja_selvitykset/Asuntomarkkinat/Katsaukset_2018/Asuntomarkkinakatsaus_12018_vuokraasunno(46523))
- ^{iv} Turun yliopiston tiedote 15.8.2013. <https://www.utu.fi/fi/Ajankohtaista/mediatiedotteet/vaitostiedotteet/Sivut/sosiaalinen-eriytyminen-kasvanut-turun-kaupunkiseudulla.aspx>
- ^v Turun kaupunginvaltuuston pöytäkirja 11.6.2018 48§. <http://ah.turku.fi/kv/2018/0611007x/3733880.htm>
- ^{vi} Turun kaupungin omistajapolitiikka 2018-2021 http://ah.turku.fi/kh/2018/0522013x/3712863.htm#_Toc513118504
- ^{vii} Kohtuuhintaisuuspolitiikka ei ole lääke asumisen kalleuteen. Essi Eerola, Tuukka Saarimaa. VATT Policy Brief 3-2016. <https://vatt.fi/documents/2956369/3011993/VATT+Policy+Brief+3-2016/1e92c562-600a-412a-bec0-41c6f222451c/VATT+Policy+Brief+3-2016.pdf>
- ^{viii} Turun kaupunkiseudun asunto- ja maapoliittinen ohjelma 2018-2021. <http://ah.turku.fi/kh/2018/0820018x/Images/1637174.pdf>
- ^{ix} Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregaatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. Paula Saikkonen, Katri Hanikainen, Timo Kauppinen, Jarkko Rasinkangas, Maria Vaalavuo. THL Raportti 2/2018. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136125/URN_ISBN_978-952-343-084-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- ^x Turun kaupunkiseudun asunto- ja maapoliittinen ohjelma 2018-2021 sivu 20. <http://ah.turku.fi/kh/2018/0820018x/Images/1637174.pdf>
- ^{xi} Kaupunkiympäristötoimialan strateginen sopimus vuodelle 2018 <http://ah.turku.fi/ksylk/2017/0919020x/Images/1561715.pdf>
- ^{xii} Asunnottomuuden vähentämisen taloudelliset vaikutukset. Ympäristöministeriön raporttisarja 7/2011 http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/41407/YMr7_2011_Asunnottomuuden_vahentamisen_taloudelliset_vaikutukset.pdf?sequence=2&isAllowed=y
- ^{xiii} TVT Asunnot Oy:n vuosikertomus 2017, sivu 5. https://www.tvt.fi/assets/files/TVT_Vuosikertomus_2017_nettti.pdf
- ^{xiv} Asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma 2016-2019. Valtioneuvoston periaatepäätös 9.6.2016. <http://asuntoensin.fi/ohjelma/asunnottomuuden-ennaltaehkaysin-toimenpideohjelma-2016-2019/>
- ^{xv} Rakentaminen remonttiin. Aki Kangasharju. Nordea Working Papers 1/2018. <https://mb.cision.com/Public/434/2643056/97e563a2480b5bac.pdf>
- ^{xvi} <https://www.asiakastieto.fi/web/fi/asiakastieto-media/uutiset/maksuhairioisten-henkiloiden-maara-jo-yli-380-000-myos-asuntolainoja-jaa-maksamatta.html>
- ^{xvii} <https://www.tamperelainen.fi/artikkeli/389928-noin-20-prosentilla-nuorista-on-maksuhairio-nuoret-en-tunneketaan-joka-olisi>